

Tatjana Hojan*

Slovenski pedagoški časopisi o stavkah do leta 1918

The writing of the Slovenian pedagogical newspapers about strikes until 1918

Izvleček

Prispevek opisuje kaj so naši pedagoški časopisi Učiteljski tovariš, Popotnik, Slovenski učitelj in Domače ognjišče do leta 1918 pisali o stavkah. Te so bile različne in sicer učiteljske, šolarske, starševske, zdravniške in delavske. Najprej so obravnavani prispevki iz naših takratnih pokrajin, nato pa v tujini. Večkrat so s stavkami, oziroma »štrajki« samo zagrozili, včasih pa jih tudi izvedli. Uredniki pedagoških listov so večkrat dodali tudi svoj komentar k novicam o stavkah in primerjali naše razmere s tujimi.

Abstract

The article describes what the pedagogical newspapers Učiteljski tovariš, Popotnik, Slovenski učitelj in Domače ognjišče had to say about strikes until 1918. First, articles about strikes in the then Slovenian regions are discussed and then those from abroad. Often, strikes were only threatened, but sometimes they were actually carried out. Editors of pedagogical newspapers often added their comments to the news items about strikes, comparing Slovenian conditions with those abroad.

Ključne besede: stavke, »štrajki«, učiteljstvo, dijaki, študenti, starši

Key words: strikes, teachers, students, parents

Stavke na slovenskih tleh

O stavkah, oziroma »štrajkih«, so takratni naši pedagoški časopisi Učiteljski tovariš, Popotnik, Slovenski učitelj in Domače ognjišče, začeli pisati po letu 1895. Stavke so bile različne: učiteljske, šolarske, starševske in stavke drugih poklicev.

Splošno o stavkah je pisal Učiteljski tovariš leta 1895. Avtor je zapisal, da ni dokazano, kje je bil prvi štrajk. Morda že pri delavcih, ki so postavljali stolp

* Tatjana Hojan, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana, e-pošta: tatjana.hojan@gmail.com

v Babelu¹, ali so bili to dunajski čevljarji leta 1712. Tudi šolska mladina je že zelo zgodaj zastopana pri njih. Tako šolarji v Londonu niso hoteli v šolo in so zahtevali: »proč s palico, manj učnih ur in nobene domače naloge«, kar so dopolnili še učenci v Harwihu z »boljše učitelje«. V ameriškem mestu Jeffersonville učenci niso hoteli v šolo, ker je bil šolski vodja nepriljubljen in niso odnehali, dokler ga niso zamenjali. Avtor nato doda, da je o stavki učiteljev doslej znan le en primer in sicer v Španiji, kjer so bili učitelji zelo slabo plačani in živeli zelo revno. Saragoški guverner je nato odločil, da bodo bikoborbe le v tistih krajih, kjer bodo redne učiteljske plače. To je pomagalo!²

Stavke učiteljev

Učiteljskih stavk v naših krajih je bilo v tem obdobju malo. Besedo »štrajk« so večkrat uporabljali v nekaterih člankih, ki so govorili o slabih gmotnih razmerah učiteljstva.

Leta 1897 je Učiteljski tovariš pisal, da v Gornji Avstriji številni učitelji organisti odpovedujejo to službo, ker župniki vedno zabavljajo čez učitelje. Omenja, da je tudi pri nas mnogo učiteljev organistov, ki odpovedujejo orgljanje. S tem spravljajo župnike v zadrego, ker morajo posebne organiste dobro plačati.³

V istem letniku je učitelj Engelbert Gangl napisal odprto pismo kranjskim učiteljicam. Te so tega leta ustanovile svoje društvo, ker so hotele »za enako delo enako plačilo«. Gangl jim je dokazoval, da učitelj zasluži večjo plačo, v »Dostavku uredništva« pa je Jakob Dimnik to podprl. Učitelji imajo več dolžnosti, so dejavni tudi na drugih področjih, učiteljice pa ne smejo poučevati na enorazrednicah, dečke lahko uče le v prvih štirih razredih. Če bi se torej učitelji odločili za stavko, bi morali tisti dan zapreti vse šole razen dekliških.⁴

Nepodpisan avtor je leta 1904 v tem listu pisal o slabih gmotnih razmerah kranjskih učiteljev. Cene živil naraščajo, plače učiteljev pa so vedno iste. Učiteljem odjedajo župniki tudi postranske službe. Zato poziva: »Pomagajmo si s štrajkom! Pomenimo se ter vsi obenem ustavimo pouk! Ni vraga, da bi to ne pomagalo!«⁵

Naslednje leto je avtor napisal, da naše oblasti šolskim vodstvom pošiljajo vse dopise v nemščini. »Na slovenski zemlji, med slovenskim ljudstvom – pa nemški uradni jezik!« se je zgrozil in svetoval »štrajk«. Na noben nemški dopis naj ne odgovarjajo.⁶

»Štrajk« je omenil tudi učitelj Fran Črnagoj na občnem zboru Ljubljanskega učiteljskega društva 21. februarja 1906. Draginjske doklade so dobili le oženjeni

1 Babilonski stolp

2 Srečko Meglič: Nekaj o štrajku, *Popotnik* 1895, str. 94. Podpis: S. M.

3 Štrajk učiteljev, *Učiteljski tovariš* 1896, str. 128.

4 Engelbert Gangl: Odprto pismo kranjskim učiteljicam, *Učiteljski tovariš* 1897, str. 403. V Dostavku uredništva Jakob Dimnik.

5 Beda učiteljstva na Kranjskem, *Učiteljski tovariš* 1904, str. 107.

6 Trnje in osat. III, *Učiteljski tovariš* 1905, str. 51.

učitelji, samski in učiteljice pa ne. Učiteljicam je dejal, da bo z njimi solidaren tudi če hkrati s samskimi učitelji sklenejo »celo sam štrajk«, vendar pa morajo nastopati enotno.⁷

O neenotnosti med učitelji in učiteljicami je v istem letniku pisal tudi I. S. Zapisal je: »Najbolj disciplinirani in najbolj složni so gotovo organizovani delavci. Ti drže vedno skupaj; če se enemu zgodi krivica, postavijo se vsi zanj, če se enemu brez vzroka odpove delo, stopi vsa tvornica v štrajk. Če štrajkajo in je videti, da bo štrajk dolgo trajal in da ne bo dovolj sredstev, dobe podporo samo oženjenci, samci pa le malo ali nič.«⁸

O stavki je pisal tudi dopisnik iz koprskega okraja leta 1907. Italijanski učitelji v Istri namreč pripravljajo stavko za izboljšanje plač, vendar dopisnik v zvezi s tem svari slovanske učitelje. Med učitelji v Istri ni enotnosti, ker italijanski podcenjujejo slovanske in se ne potegnejo zanje pri italijanskih oblasteh.⁹

Naslednje leto je bil objavljen dopis s koprskega učiteljišča. Dopisnik piše, da so italijanski učitelji izvedli tritedensko stavko in dosegli vse, kar so hoteli. Opozarja, da bo tudi slovenskim učiteljem kmalu pošlo potrpljenje, če ne bodo upoštevali tudi njihovih zahtev. V koprskem učiteljišču je popoln nered, vodi ga nesposoben učitelj, obljubljeno pa je učiteljišče v Gorici. Do sedaj pa se še ni zgodilo nič.¹⁰

Stavke učencev, dijakov in študentov

Aktivnejši od učiteljev so bili pri stavkah v tem obdobju učenci. Leta 1905 je v rubriki Vestnik v Učiteljskem tovarišu naslednja novica: »Pa vendar niso kje štrajkali učitelji? In morda celo slovenski učitelji? Ne! Štrajkali so učenci kmetijske šole na Grmu pri Novem mestu. Pa samo nekoliko dni. Bili so nezadovoljni s tem in onim ter pretili ostaviti zavod. Ugodili pa so željam štrajkujočih, in sedaj je na Grmu zopet vse mirno.«¹¹

Naslednje leto je »štrajk« omenjen v prigodi na šoli na Dolu. Nek učenec ni hotel peti, zato ga je učitelj po šoli pridržal, kar je povzročilo prepir med očetom in nadučiteljem. Posredovati so morali orožniki.¹²

Leta 1907 je Učiteljski tovariš dvakrat poročal o stavki dijakov na mariborskem učiteljišču. Prvič je omenil, da stavkajo dijaki 3. in 4. letnika proti profesorju Gabrijelu Majcnu, ki bo poslej učil samo slovenščino.¹³

7 Občni zbor Ljubljanskega učiteljskega društva, *Učiteljski tovariš* 1906, str. 91.

8 I. S.: (Ivan Strelec): Draginjska doklada in oženjenci, *Učiteljski tovariš* 1906, str. 138.

9 Italijanska nemožatost, *Učiteljski tovariš* 1907, str. 401-402.

10 S koprskega učiteljišča pišejo, *Učiteljski tovariš* 1908, (23. 10.), št. 43, str. 5.

11 Štrajk, *Učiteljski tovariš* 1905, str. 63.

12 Zanimiva obravnava, *Učiteljski tovariš* 1906, str. 47.

13 Stavka na mariborskem učiteljišču, *Učiteljski tovariš* 1907, str. 567.

Drugi dopis pojasnjuje, da so zdaj zaprli četrti letnik učiteljišča zaradi stavke proti profesorju Majcnu. Ta naj bi v 4. letniku učil zemljepis, a so dijaki izostali kljub opominu šolskega nadzornika. Zato so jih kaznovali z grajami, slabim redom iz vedenja in četrti letnik zaprli za nedoločen čas. Zadeva je prišla tudi v javnost, ki je dijake podprla in v državni zbor.¹⁴

O mariborskem učiteljišču so pisali tudi naslednje leto. Za glavnega učitelja je bil imenovan Majcen, ki je povzročil lansko stavko dijakov četrtega letnika. Tako so dijaki, ki so stavkali, še bolj kaznovani.¹⁵

Stavka na mariborskem učiteljišču je bila omenjena v tem letu še enkrat in sicer decembra. Takrat so poročali, da je bil na mesto profesorja Majcna imenovan dr. Ljudevit Pivko.¹⁶

Tega leta so stavkali tudi na učiteljišču v Kopru in sicer italijanski dijaki. Oblasti so jim obljubile vse, kar so zahtevali in jih niso kaznovali. Dopisnik je izjavil, da se s tem ne strinja, ker so lansko leto slovenske dijakke, ki so stavkali, kaznovali in jim niso izpolnili zahtev.¹⁷ O tej stavki naši pedagoški listi niso posebej poročali, omenjena pa je v daljšem prispevku novembra 1908. V njem avtor opisuje, da so slovenski dijaki spomladi stavkali, obljubili pa so jim slovensko učiteljišče v Gorici. V začetku šolskega leta so italijanski dijaki spet stavkali in se povezali z društvom Patria in deželno učiteljsko zvezo v Trstu. Ti dve društvi sta sklicali sestanek s starši stavkajočih šolarjev, kjer so postavili zahtevo, da se učitelji, ki ne obvladajo italijanščine, nadomeste z onimi, ki »so izprašani za laški jezik.« Oblasti so njihove zahteve izpolnile.¹⁸

Decembra 1908 pa so italijanski dijaki v Trstu spet poskusili stavkati. Dijaki občinskih šol so skušali pridobiti za stavko tudi dijakke državnih šol, ker jim ni uspelo, so se sprehodili po mestu. Tudi v Kopru in Gorici so na srednjih šolah stavkali, organizirali sprevod po mestu, ki se mu je pridružilo tudi nekaj osnovnošolcev.¹⁹

Najbolj zanimiva je bila dijaška stavka leta 1914 v Ljubljani, ki izraža močno domoljubje. Učiteljski tovariš je o tem tako poročal: »Ker niso šolske oblasti ukrenile ničesar, da bi po srednjih šolah praznovali 500 letnico ustoličenja zadnjega koroškega vojvode, so dijaki višjih razredov srednjih šol v Ljubljani stopili v štrajk. O stvari sami ne bomo govorili, ker je stališče učiteljstva v tem primeru dano samo po sebi. Pripominjamo, da so srednje šole na višji ukaz obhajale obletnico Schillerjeve smrti in zmage pri Lipskem.«²⁰

Podrobno pa je opisal to dijaško stavko profesor dr. Ivan Lah v reviji Domače ognjišče. V začetku je zapisal, da je bil 18. marec zgodovinski dan za slovenski narod, a večina pri nas je menila, da je dovolj, če o njem piše v časopisu, kakšnih

14 IV. letnik mariborskega učiteljišča ..., *Učiteljski tovariš* 1906, str. 596–597.

15 Imenovanje na mariborskem učiteljišču, *Učiteljski tovariš* 1908, (10. 1.), št. 2, str. 4.

16 Mariborsko učiteljišče, *Učiteljski tovariš* 1908, (11. 12.), št. 50, str. 1.

17 Štrajk na učiteljišču v Kopru, *Učiteljski tovariš* 1908, (30. 10.), št. 44, str. 4.

18 Laška in slovenska paralela v šolski politiki na Primorskem, *Učiteljski tovariš* 1908, (13. 11.), št. 46, str. 2.

19 Šolski štrajk in demonstracija, *Učiteljski tovariš* 1908, (4. 12.), št. 49, str. 4.

20 Dijaški štrajk, *Učiteljski tovariš* 1914, (27. 3.), št. 13, str. 3.

javnih manifestacij pa ni treba. Mladina je bila drugega mnenja in tako smo dobili »dijaški štrajk« za jubilej. Sprva so dijaki hoteli manifestirati na ta jubilejni dan in po prazniku spet oditi v šolo. Vendar jim je napad v listu Slovenec to preprečil, ker so bili o njem obveščene šolske oblasti in policija. Ta je naslednji dan pred šolami dijake s silo spravila k pouku, ponekod so jih ravnatelji zaprli v šolo. Vendar jih je veliko le ostalo zunaj. Po stavki pa so se naslednji dan v šolah začele preiskave, zato je večina dijakov ob 9. uri zapustila šolo in odšla na ulice, nekateri pa so ostali. Stavka se je v ponedeljek končala. Dr. Lah je zatem opisal dijaško stavko, ki je bila leta 1912 na Hrvaškem in je ob njej bila izdana tudi posebna brošura. Pohvalil je solidarnost ljubljanskih dijakov, v stavki so sodelovale: dve gimnaziji, realka, učiteljske, licej, obrtna šola, celo gojenke internatov Mladika in Lichtenthurn. Za skupen nastop (štrajk) so bile vse dijaške struje, ne glede na politiko. Napisal je še, da je res originalno sredstvo, da se zapro šolska glavna vrata, da dijaštvo ne more oditi, vprašanje pa je, če je dovoljeno zapreti vrata poslopja, v katerem je veliko ljudi in koliko je potem tak prisiljen pouk vreden. Pravi vzgojitelj pa tudi nikoli ne bo pustil, da se policija vmeša v šolske zadeve ter med profesorje in dijake. Članek je končal tako: »Po štrajku se je splošno priznalo, da so bile krive šolske oblasti, ki niso ničesar ukrenile glede proslave (rekli so, da se je to nameravalo pozneje?). Toda če se je res tako zgodilo, je kazalo zadevo rešiti nekoliko bolj diplomatično, kar bi gotovo povzdignilo ugled vzgojiteljev. In to je gotovo več vredno, nego z nasilnimi sredstvi preprečen štrajk.«²¹

V tem obdobju sta bili tudi dve poročili o tem, da otroci niso prišli k pouku, ker so jim to onemogočile lokalne oblasti. Prvič je o tem »štrajku« leta 1907 pisal učitelj v Št. Lovrencu na Dolenjskem. Na koru naj bi po župnikovem nalogu naučil Marijnarce nekaj pesmi, vendar se je končalo tako, da je »ostal sam na koru«, ker niso prišli.²²

Naslednje leto je Učiteljski tovariš poročal: »V Črnem vrhu nad Idrijo imajo šolarski štrajk, ki se vrši po navodilih iz Ljubljane.« Menda se mu je pridružila tudi učiteljica Marija Jurjevčič, ker ni sprevidela, da »višje od klerikalizma stoji službena dolžnost.«²³

V drugi naslednji številki so podrobneje opisali ta »šolski štrajk.« Nadučitelj v tamkajšnji šoli je bil Fran Silvester, ki ga je deželni šolski svet sklenil kazensko premestiti. Na to se je pritožil, a pritožba še ni bila rešena, ko bi se moral pričeti pouk. Župnik in predsednik krajevnega šolskega sveta sta dejala, naj pouka ne bo, Silvester pa je kljub temu razglasil začetek pouka 21. septembra. Učiteljica Jurjevčič ni hotela poučevati, češ, da Silvester ni več nadučitelj. Prišlo je okrog 50 otrok, a sta jih pregnala predsednik in en član krajevnega šolskega sveta in zaklenila učilnice.«²⁴

21 Ivan Lah: *Dijaški štrajk*. (Misli in pomisleki.) Domače ognjišče 1914, str. 68–74.

22 Fran Potokar: *Poslano, Učiteljski tovariš* 1907, str. 226–227.

23 V Črnem vrhu ..., *Učiteljski tovariš* 1908, (25. 9.), št. 39, str. 6.

24 Šolski štrajk v Črnem vrhu, *Učiteljski tovariš* 1908, (9. 10.), št. 41, str. 3.

Stavke staršev

O stavki staršev pri nas so prvič pisali leta 1908, takrat je šlo le za grožnjo. Na slovenski deški šoli v Celju so bile zelo slabe razmere, poslopje skoraj neuporabno. Eden od staršev je pozval tudi druge naj ne pošiljajo več otrok v šolo, dokler ne bodo dovolili zidanja novega poslopja. Tak »štrajk« bi bil njihova samopomoč in bi prisilil merodajne organe, da bi ugodili upravičenim zahtevam celjskih in bližnjih Slovencev.²⁵

O slabih razmerah na tej šoli je Učiteljski tovariš poročal še enkrat to leto. »Zemljišče za novo poslopje je že kupljeno, a Nemci si prizadevajo zidavo odlagati. Tudi v tem dopisu je omenjen odločilen korak, to je stavka, do katere še ni prišlo.«²⁶

Leta 1912 so starši izvedli stavko v Selah na Koroškem. V nemškem razredu je bilo 15 učencev, v slovenskem 100. V šolskem letu 1911/12 so v slovenskem nastavili 20 letnega učitelja, ki je otroke pretepal, lasal in brcal. Tako so hotele šolske oblasti starše prisiliti, da bi otroke poslali v nemški oddelek. Starši pa so 19. februarja izvedli stavko in niso poslali otrok v šolo ter izjavili: »Mi hočemo, da se vrši šola, ali svojih otrok takim osebam, da bi jih mučili, pa ne damo več v šolo.«²⁷

Čez en mesec je Učiteljski tovariš spet poročal, da je šolska stavka v Selih uspela. Prestavili so oba nemška nacionalistična učitelja, za vodjo slovenskega oddelka pa poslali Frana Grobelnika iz Glinj, »ki je sicer brezbarven in miren, toda dober učitelj in sposoben za slovenski pouk.«²⁸

O stavki na Koroškem je Učiteljski tovariš še enkrat pisal leta 1913. Poročal je, da so Slovenci ohranili svoje pravice na šolah v Strojni, Št. Danielu in v Vogrčah. Vendar pa se deželni šolski svet ne zmeni za te odločbe ministrstva in ne izpolni svojih dolžnosti. Nasprotno, nemški deželni šolski nadzorniki še vedno hujskajo proti Slovincem. Zato dopisnik meni, da deželni šolski svet stavka in naj se čudi, če bodo starši enako odgovorili.²⁹

Pedagoško časopisje o splošnih in drugih stavkah

Naši pedagoški listi so pisali tudi o drugih stavkah pri nas. Tako so leta 1908 pisali, da je zdravniška zbornica za Goriško in Gradiščansko prepovedala cepiti koze, dokler bo honorar za cepljenje le pol do 2 vinarja. Ob tem omenja, da bi bilo tako pravilno tudi, da bi deželni šolski sveti prepovedali učiteljstvu poučevati, dokler se jim plače ne zvišajo.³⁰

25 Šolska stavka zaradi zdravstvenih razmer na slovenski deški okoliški šoli v Celju, *Učiteljski tovariš* 1908, (7.8.), št. 32, str. 6.

26 O slovenski okoliški šoli v Celju, *Učiteljski tovariš* 1908, (6. 11.), št. 45, str. 4.

27 Šolski štrajk v Selih na Koroškem, *Učiteljski tovariš* 1912, (15. 3.), št. 11, str. 3.

28 Šolski štrajk v Selah, *Učiteljski tovariš* 1912, (19. 4.), št. 16, str. 3.

29 Stavka deželnega šolskega sveta koroškega, *Učiteljski tovariš* 1913, (21. 3.), št. 12, str. 8.

30 Štrajk zdravnikov, *Učiteljski tovariš* 1908, str. 327.

S splošno stavko so v Trstu zagrozili uradniki, ki bi se jim pridružili tudi delavci. Uradništvo je zahtevalo uvedbo službene pragmatike in pristaniške doklade. V dopisu je omenjeno, da bo vlada to zahtevo kmalu izpolnila.³¹

Popotnik je omenil stavko stavcev, ki so imeli veliko boljše dohodke kot učitelji.³²

Stavke v tujini

Stavke učiteljev

Prvič je Učiteljski tovariš omenjal učiteljsko stavko v tujini leta 1895 in sicer v Buenos Airesu. Tam je »posebna komisija državno nastavljenih učiteljev pretila s štrajkom.« Že pet mesecev namreč niso dobili plače, tako »da mnogo učiteljev niti potrebnih obuval nima.«³³

Naslednje leto je objavil kratko obvestilo o izvedeni stavki vsega učiteljstva na Kreti. Tudi tam že dalj časa niso dobili plače.³⁴

Leta 1901 so poročila o učiteljskih stavkah v vseh treh tedanjih pedagoških revijah. Najprej je poročal Slovenski učitelj, da so stavkali učitelji v mestu Überseu v Schleswig-Holsteinu. V nadaljevalni šoli jim niso zvišali plače.³⁵

Septembra je Učiteljski tovariš objavil novico, da strokovni organ učiteljev v Trentinu grozi s stavko, če se ne bodo uredile težave s financiranjem učiteljstva.³⁶ To je omenjal tudi naslednje leto in primerjal slab učiteljski položaj na Kranjskem z drugimi avstrijskimi deželami. Tako slabo kot na Kranjskem je samo še na Tirolskem, a tam so učitelji že zagrozili s stavko. Vlada je zato zaskrbljena, ker tirolski klerikalni deželni poslanci niso za izboljšanje šolskih razmer, prav tako kot tudi na Kranjskem.³⁷

Zanimivo je bilo poročilo v Popotniku o stavki učiteljev v Valencii. »Učitelji so poslali krasnega jutra učence domov. Takšne razmere vladajo v deželah klerikalizma: Italiji in Španiji.«³⁸

Leta 1904 so tudi učitelji v Krminu sklenili stavkati, če njihovih zahtev ne bodo izpolnili.³⁹

Naslednje leto je Popotnik poročal, da so stavkali učitelji nadaljevalne šole v Übigau v Dresdnu, ker je občinski svet nastavljal na šoli nekega dvajsetletnega pisarja, s katerim učitelji nočejo sodelovati.⁴⁰

31 Službena pragmatika in uradništvo, *Učiteljski tovariš* 1913, (21. 11.), št. 42, str. 3.

32 Stavci so stavkali, *Popotnik* 1914, str. 94–95.

33 Ivan Šega: Štrajk, *Učiteljski tovariš* 1895, str. 374. Podpis:–a.

34 Štrajk, *Učiteljski tovariš* 1896, str. 215.

35 Štrajk učiteljev, *Slovenski učitelj* 1901, str. 109.

36 Štrajk učiteljev, *Učiteljski tovariš* 1901, str. 204.

37 »Naprednim učiteljem«, *Učiteljski tovariš* 1902, str. 265.

38 Učiteljski štrajk, *Popotnik* 1901, str. 341.

39 Učiteljski štrajk, *Učiteljski tovariš* 1904, str. 77.

40 Učiteljski štrajk, *Popotnik* 1905, str. 64.

Istega leta je Učiteljski tovariš poročal o dveh učiteljskih stavkah. Na Ogrskem v Gollnitzu so učitelji obrtne šole prosili za izboljšanje plač, vendar jim tega niso ugodili. Zato so prekinili pouk. Poročilo še dostavlja: »In to je pravi štrajk! Učiteljstvo slovanskega juga šele samo obstruira...«⁴¹

V mestu Plevnu v Bogariji so učitelji ignorirali uradno učiteljsko skupščino in s tem opozorili ministrstvo, da uredi pravne zadeve učiteljstva. Tudi v tej novici dopisnik spodbuja: »Po Ljubljani–Plevna. Morda se zgodi kaj podobnega še izven Ljubljane in izven Plevne...«⁴²

Naslednje leto 1906 je Učiteljski tovariš objavil, da se v Bolgariji pripravljajo na »splošni učiteljski štrajk«.⁴³

Leta 1907 je v rubriki Razgled po šolskem svetu podatek, da je v Bolgariji učiteljsko društvo s 4000 člani, ki je trn v peti vladi. Ta si prizadeva društvo razpustiti, učitelji pa so zagrozili s stavko.⁴⁴

S stavko so zagrozili leta 1907 tudi kateheti v Budimpešti. Na shodu so sklenili, da v naslednjem šolskem letu ne bodo več poučevali verouka, če jim ne bodo izboljšali plač.⁴⁵

Leta 1906 sta Popotnik in Slovenski učitelj⁴⁶ objavila vest o učiteljski stavki v Črni gori. 62 učiteljev je nehalo poučevati, dokler se jim gmotni položaj ne izboljša. V obeh listih so tudi zapisali, da je njihov časnik Učiteljski list nehaj izhajati. V Popotniku so ob tem še dodali: »Knez Nikola mnogo obljublja, a malo plača.« Ob tem navaja še, da se mnogo učiteljev od tam seli v Ameriko.⁴⁷

Leta 1908 je Učiteljski tovariš objavil obsežen članek o zborovanju tirolskega učiteljstva v Sterzingu. Razpravljali so predvsem o ločitvi cerkvene službe od učiteljske in sprejeli sklep, da se ti dve tudi ustavno ločita. Če ta zahteva ne bo sprejeta, so zagrozili z generalno stavko.⁴⁸

Leta 1909 je Učiteljski tovariš v Razgledu po šolskem svetu objavil, da je vlada v Kairu mohamedanskemu vseučilišču zaplenila vsa posestva. Zato so začeli stavkati vsi profesorji in okrog 20 000 dijakov.⁴⁹

Naslednje leto so srednješolski profesorji v Oradei (Velikem Varadinu) v Romuniji na zborovanju sklenili, da začno stavkati, če se jim ne izboljša gmotni položaj. Obvestili so prosvetno ministrstvo, da bo v tem primeru prihodnje šolsko leto stavkalo 1000 profesorjev.⁵⁰

41 Tudi na Ogrskem–štrajk, *Učiteljski tovariš* 1905, str. 438.

42 Bolgarski učitelji v štrajku, *Učiteljski tovariš* 1905, str. 438.

43 Na Bolgarskem ..., *Učiteljski tovariš* 1906, str. 48.

44 Učiteljski štrajk pričakujejo v Bolgariji, *Učiteljski tovariš* 1907, str. 303.

45 Štrajk katehetov, *Učiteljski tovariš* 1907, str. 303.

46 Učiteljski štrajk v Črni gori, *Slovenski učitelj* 1906, str. 189.

47 Štrajk učiteljstva v Črni gori, 1906, str. 192.

48 Zborovanje tirolskega učiteljstva v Sterzingu, *Učiteljski tovariš* 1908, (20. 3.), št. 12, str. 2.

49 Vseučilišče stavka, *Učiteljski tovariš* 1909, (19. 3.), št. 12, str. 4.

50 Stavka srednješolskih profesorjev, *Učiteljski tovariš* 1910, (15. 7.), št. 28, str. 3.

Slovenski učitelj je leta 1911 v rubriki Raznoterosti objavil, da so bosanski učitelji pripravili načrt za splošno stavko zaradi slabih plač. V komentarju k temu menijo, da ta stavka najbrž ne bo uspela, ker »štrajk dandanes prodre samo tam, kjer se dela občutna materialna škoda, ali kjer je prizadet želodec velike mase.«⁵¹

O pasivnem odporu hrvaških učiteljev tega leta sta pisala Učiteljski tovariš in Slovenski učitelj. Slednji je zadevo na kratko opisal. 11. maja je bila velika protestna skupščina učiteljstva v Zagrebu, ker sabor ni odobril regulacije učiteljskih plač. Vendar pa te pasivne rezistence, oziroma stavke ni možno izvesti v celoti, ker učitelji niso pri tem soglasni in tudi zunaj Hrvaške ji mnogo učiteljev nasprotuje. Sicer pa dopisnik kljub temu meni, da najbrž ne bo brezuspešna.⁵²

Učiteljski tovariš je o tem obširno poročal v prispevku Dan hrvaškega učiteljstva v Zagrebu, ki je imel številne podnaslove. Opisal je trpljenje hrvaškega učiteljstva, ki ga je do sedaj potrpežljivo prenašalo. Tokrat se je 11. maja v Zagrebu zbralo 1500 učiteljev na protestnem shodu, kjer so sklepali o nastopu učiteljstva za izboljšanje gmotnega položaja. Tam so sprejeli resolucije, med njimi tudi pasivni odpor. V prispevku je tudi primerjava s kranjskim učiteljstvom in zapis: »Slovensko napredno učiteljstvo stoji z vsemi simpatijami na strani hrvaškega in srbskega učiteljstva!«⁵³

Leta 1912 je pisal učitelj, ki se je podpisal Napolitični, o dalmatinskih učiteljih. Ti so izbojevali boljše plače, ker so soglasno zagrozili s stavko. Tudi tega leta so učitelji na galeriji spremljali delo poslancev in regulacijo plač odklonili. Še naprej se bodo bojevali zanje. Naš učitelj je zapisal, da pri nas kaj takega ni mogoče, učitelji so strankarski, poslanci bi jih vrgli z galerije, če bi jih prišli poslušat.⁵⁴

O podobni stavki je tega leta pisal Slovenski učitelj. Nemška učiteljska društva na Češkem so pozvala januarja 1912 češke tovariše, naj se vse učiteljstvo zdrži dela v dobrodelnih, narodnih in gospodarskih društvih, dokler vlada ne bo izboljšala njihovih dohodkov. Dopisnik je zadržan do takih stavk, ki se samo sklenejo in nikdar ne uresničijo, ker niso soglasno sprejeta. Tudi če bi se uresničile pa ne bi imele odobravanja in simpatij.⁵⁵

Nemška učiteljska društva so tudi naslednje leto opozarjale nemške poslance na Češkem na izločitev učiteljskega vprašanja iz pravnih pogajanj. Društva so pozvala centralno organizacijo nemškega učiteljstva na Dunaju, naj pripravi vse potrebno za »demonstrativen štrajk.«⁵⁶

Učiteljski tovariš je še posebej pisal o učiteljskem društvu v Jabloncu, ki je še posebej pozvala poslance, da rešijo vprašanje regulacije učiteljskih plač. Če tega ne bodo dosegli, naj deželna učiteljska organizacija pripravi stavko.⁵⁷

51 Bosensko učiteljstvo ..., *Slovenski učitelj* 1911, str. 261.

52 Pasivna rezistenca, *Slovenski učitelj* 1911, str. 186.

53 Dan hrvaškega učiteljstva v Zagrebu, *Učiteljski tovariš* 1911, (19. 5.), št. 20, str. 3-4.

54 Doklej še, doklej! *Učiteljski tovariš* 1912, (26. 4.), št. 17, str. 1.

55 Štrajk, ki nikogar ne boli, *Slovenski učitelj* 1912, str. 43.

56 Nemški učitelji proti nemški obstrukciji na Češkem, *Učiteljski tovariš* 1913, (21. 3.), št. 12, str. 8.

57 Luka Jelenc: Učiteljsko društvu v Jabloncu na Češkem. *Učiteljski tovariš* 1913, (28. 3.), št. 13, str. 4. Podpis: -c.

V Gradcu je leta 1913 24 učiteljev izstopilo iz društva Freie Schule zaradi stavke društva Verband. Dopisnik meni, da med njimi ni bilo Slovencev, a so naši klerikalni listi vseeno udrihali po njih.⁵⁸

O stavki v Angliji leta 1914 so pisali trije naši pedagoški listi. Prvi je o njej pisal Popotnik. V grofiji Herefordshire so že oktobra 1913 odpovedali službo številni učitelji, ker jim niso izboljšali plač. S februarjem 1914 je postala odpoved pravno-močna in so morali zapreti 50 šol, na drugih pa skrajšali pouk na par dni v tednu.⁵⁹

Aprila je o stavki pisal tudi Slovenski učitelj, ki je navedel, da je bilo stavkajočih 230. Dodal je še: »Če so kaj dosegli, nismo mogli dognati.«⁶⁰

O nadaljevanju te stavke sta poročala Popotnik in Domače ognjišče. V prvem je poročilo, da je bilo več kot polovica šol zaprtih, zato so oblasti poskušale problem rešiti s pomočjo pomožnih učiteljev. To se jim ni posrečilo. V Ledbury so učenci ob navzočnost staršev izgnali učiteljico, ki so jo poslali tja.⁶¹

Enako je poročal tudi dopisnik v Domačem ognjišču in še dodal: »Dvomimo, če bi se tudi naši starši in otroci tako energično zavzeli za težnje slovenskega učiteljstva.«⁶²

Stavke učencev, dijakov in študentov

Veliko je bilo tudi dijaških in študentskih stavk. Že leta 1901 je Popotnik poročal: »V Zagrebu na realni gimnaziji so v nekem razredu uprizorili pred kratkem dijaki štrajk radi profesorja matematike, gosp. Majcena, ter jih več dni ni bilo v šolo. Po posredovanju nekega drugega profesorja šele so se dijaki udali in se povrnil zopet v šolo.«⁶³

Popotnik je leta 1903 zapisal, da so »štrajki otrok v Čikagi tako česti«, da je proti njim nastopil tudi tamkajšnji časnik«. Krivdo pripisuje tistim časnikom, »ki na široko poročajo o teh stvareh, ki zagovarjajo štrajkujočo mladino, in tako še bolj razgrevajo mlade glavice.«⁶⁴

Leta 1906 in 1907 so naši pedagoški listi več poročali o uporuh šolarjev v Prusiji, posebej v mestu Poznanj. Učenci so se s pomočjo staršev uprli nemškemu pouku verouka in zahtevali pouk v poljščini. Ponekod so v šolo zaprli učence, ki niso hoteli moliti nemško, posredovali so starši in policija.⁶⁵

Učiteljski tovariš je o stavki poljskih šolarjev prvič poročal konec novembra 1906 in sicer, da stavkajo skoraj v vseh poljskih šolah. Pisatelj Henrik Sienkiewie-

58 Luka Jelenc: Gradec, *Učiteljski tovariš* 1913, (7. 3.), št. 10, str. 2. Podpis: – c.

59 Stavka učiteljev na Angleškem, *Popotnik* 1914, str. 45.

60 Štrajk učiteljev, *Slovenski učitelj* 1914, str. 69.

61 Učiteljski štrajk v Angliji, *Popotnik* 1914, str. 94.

62 Josip Pahor: Učiteljski štrajk v Angliji, *Domače ognjišče* 1914, str. 79. Podpis: P.

63 Stavka dijakov, *Popotnik* 1901, str. 343.

64 Štrajki otrok v Čikagi ..., *Popotnik* 1903, str. 64.

65 Šolski bojkot Poljakov na Pruskem, *Slovenski učitelj* 1906, str. 236.

cz je objavil odprto pismo cesarju Viljemu, kjer je zapisal, da je postopanje vlade proti poljskim šolarjem nemoralno in neopravičljivo.⁶⁶

V začetku decembra 1906 je Učiteljski tovariš objavil poročilo iz Berlina. V poznanjski pokrajini je ustanovljena narodno-politična organizacija, ki jo podpirajo Poljaki. V zvezi z njo je stavka, saj zdaj stavka že nad sto tisoč poljskih šolarjev, vlada pa na interpelacije o jezikovnem vprašanju ne odgovarja. Tudi nekatere stranke obsojajo nasilno ravnanje vlade proti »revolucionarjem in pun-tarjem«, kot jih imenujejo nemški šovinisti.⁶⁷

V tem letu je Učiteljski tovariš objavil še eno poročilo o tej stavki. Pruska vlada se je začela z Vatikanom pogovarjati o šolarski stavki. Papežu so najprej poslali gradivo o stavki Poljaki, nato pa še pruska vlada. Ta ni zaprosila Vatikana, da izreče o zadevi svoje mnenje in še naprej odklanja vsako diskusijo o ravnanju s stavkajočimi.⁶⁸

Tudi naslednje leto so naši pedagoški listi še vedno poročali o stavki v Poznanju. Obširnejše je poročilo v Učiteljskem tovarišu, kjer so objavili brez komentarja mnenje nemškega učitelja s Poznanjskega. Ta je v dopisu omenil leto 1886, ko je pruska vlada sprejela zakon, da mora biti pouk v vseh šolskih predmetih samo v nemščini. Poljaki so se začeli učiti verouka zasebno, tedanji nadškof pl. Stefan Florian Stablewski pa je pri obisku v šolah ugotovil, da ti ne znajo dovolj nemško. Zato so potem začeli poljsko mladino namesto verouka učiti nemščino. Poljaki zdaj zahtevajo, da se pouk verouka na vseh šolah, kjer so poljski otroci, uči v poljščini. Zdajšnje sankcije proti stavkajočim učencem po mnenju dopisnika niso primerne in učinkovite in meni, da bi bil uspeh dosežen, če bi v vseh poljskih krajih nastavljali v bodoče le nemške duhovnike in nemške učitelje.⁶⁹

Naslednje poročilo o tej stavki piše, da so v pruskem deželnem zboru omenjali tudi šolsko stavko. Poljski poslanec Styhel je izjavil, da je ta stavka upravičena, ker poljski otroci nemške molitve ne razumejo. Stavka je tako le obramba proti vladnemu nasilju in pri tem bodo vztrajali.⁷⁰

Maja 1907 je objavljeno krajše sporočilo, da je minuli teden zaradi šolske stavke odtegnila 8 katoliškim občinam državno podporo 800 do 1600 mark.⁷¹ Avgusta je sledilo poročilo, da ta šolska stavka še ni končana. Pruske šolske oblasti hočejo stavkajoče otroke kaznovati s tem, »da so jim odrekle šolske počitnice.«⁷²

V Popotniku so v oktobru objavili: »Štrajk šolskih otrok poljske narodnosti na Nemškem ostane Nemcem kot neizbrisna sramota. Radi štrajka je bilo suspendiranih 280 županov, 80 dijakov izgnanih iz gimnazij, 35 duhovnikov ob-

66 Šolski štrajk v Poznanju, *Učiteljski tovariš* 1906, str. 440.

67 Položaj na Poljskem, *Učiteljski tovariš* 1906, str. 450–451.

68 Poljski štrajk na Pruskem, *Učiteljski tovariš* 1906, str. 459–460.

69 Engelbert Gangl: Šolski štrajk poljskih otrok na Poznanjskem, *Učiteljski tovariš* 1907, str. 104–105. Podpis: –a–.

70 Šolski štrajk na Poznanjskem, *Učiteljski tovariš* 1907, str. 160.

71 K poljskemu šolskemu štrajku na Poznanjskem, *Učiteljski tovariš* 1907, str. 215.

72 Poljski štrajk v Poznanju, *Učiteljski tovariš* 1907, str. 337.

sojenih na 20 mesecev ječe, 20 jih je še v preiskavi, in je plačalo 6350 mark globe, novinarji so plačali 19.450 mark globe in so bili obsojeni na 45 mesecev zapora, 1450 roditeljev je plačalo 31.000 mark globe in v plačevanje sodnih stroškov.«⁷³

V zvezi s poznanjsko stavko je tudi poročilo, da v klubu poslancev ogrskih narodnosti nameravajo izvesti šolsko stavko po zgledu poznanjske. Časopisi v Bukarešti o tem poročajo in izražajo ogorčenje nad Apponijevim šolskim zakonom, s katerim je bila uvedena madžarizacija.⁷⁴

O Poznanju je pisal Učiteljski tovariš še leta 1908. Zapisal je: »Pravcati dež odlikovanj je prišel na ljudske pruske učitelje za potlačanje stavke poljskih šolarjev.« Nato je naštel koliko učiteljev je bilo odlikovanih in koliko jih je dobilo red rdečega orla, oziroma red krone 4 vrste.⁷⁵

S stavko so zagrozili učenci v Budimpešti, ker je učitelj zaprl po šoli tri učence. Stavkali bodo, dokler ne bo ta učitelj prestavljen. V poročilu je zapisano, da v glasilu Češka Škola ni podatka, kako se je to končalo.⁷⁶

V letu 1907 je v Popotniku tudi poročilo o čeških učencih na severu Češke. Tam se češki otroci »gubijo v nemškem morju«. Čehi zato zahtevajo svoje šole. V Červencih je niso dobili, zato je stavkalo 200 čeških otrok. Tudi v Teplicah so starši zagrozili s stavko 1500 učencev, če ne bodo dobili svoje šole. V novici je tudi komentar, da je »navadni češki delavec bolj naroden nego dr. Šušteršič v Ljubljani«.⁷⁷

Leta 1909 je Učiteljski tovariš poročal, da so Čehi v vseh obmejnih krajih, kjer jim nočejo dati čeških šol, uprizorili stavko šolarjev. To so ustavili šele, ko so dobila vsa okrajna glavarstva na severu Češke nalog, da ustanove češke šole. Poročilo je dopisnik sklenil: »Take uspehe ima pokazati vztrajno in organizirano manjšinsko delo.«⁷⁸

Istega leta je poročilo v Učiteljskem tovarišu, da so dunajski Čehi organizirali shod proti lex Axmann. Če bo ta sprejet bodo organizirali stavko 25.000 čeških šolarjev v Nižji Avstriji.⁷⁹

Leta 1908 so stavkali srednješolci v Libercu na Češkem zaradi slabih učnih prostorov.⁸⁰

Istega leta so stavkali učenci češke ljudske šole v Moravski Ostravi, ker so bili razredi prenapolnjeni in jim šolske oblasti niso dovolile paralelk.⁸¹

Naslednje leto je Učiteljski tovariš poročal: »360 poljskih učencev preneha obiskovati s 15. sušcem šolski pouk, če ne prevzame mestna občina v Poljski Ostravici tamošnjo poljsko zasebno šolo v svojo oskrbo.«

73 Štrajk šolskih otrok ..., *Popotnik* 1907, str. 320.

74 Šolski štrajk narodnosti na Ogrskem, *Učiteljski tovariš* 1907, str. 215.

75 Odlikovanje za mučenje šolskih otrok, *Učiteljski tovariš* 1908, (24. 1.), št. 4, str. 4.

76 Stavka učencev, *Popotnik* 1907, str. 192.

77 Stavka šolskih otrok, *Popotnik* 1907, str. 351.

78 Uspeh češkega dela, *Učiteljski tovariš* 1909, (15. 3.), št. 3, str. 3.

79 Stavka čeških otrok na Nižje Avstrijskem, *Učiteljski tovariš* 1909, (22. 1.), št. 4, str. 3.

80 Stavka srednješolcev, *Učiteljski tovariš* 1908, (23. 10.), št. 43, str. 4.

81 Stavka čeških otrok, *Popotnik* 1908, str. 224.

Leta 1909 je Učiteljski tovariš poročal o še dveh dijaških stavkah. Zaradi prestrogega profesorja so stavkali dijaki 2. razreda pomorske šole v Dubrovniku⁸² in dijaki 5. razreda sarajevske realke.⁸³

Naslednje leto so stavkali šolarji v Marzilji v Franciji, ker je občinski svet sklenil, da bo odslej dajal brezplačno knjige s klasičnimi deli samo ubožnim otrokom.⁸⁴

Leta 1911 so stavkali učenci meščanske šole v Toulonu v Franciji, ker v učilnicah ni bilo peči. Pridružili so se jim tudi učenci ljudskih šol, tako da je stavkalo v Toulonu 11.000 šolarjev.⁸⁵

Tudi leta 1913 je poročilo o stavki proti profesorju zgodovine Luki Brolihu. Proti njemu so stavkali osmošolci na hrvaški gimnaziji v Pazinu.⁸⁶

Leta 1913 so stavkali šolarji na Liptovskem pri Ružemberku na Slovaškem. Niso hoteli v madžarske šole, ampak v slovaške. Okrajni urad je začel zapirati starše stavkajočih otrok. Dopisnik še doda: »Turške razmere!«⁸⁷

Isti avtor je pisal tudi o »političnem šolskem štrajku« v Roveretu. Učenci realke in učenke deklškega liceja, ki so se jim pridružili tudi učenci učiteljsišča, so demonstrirali »proti postopanju vlade o vprašanju laške univerze«. Zato so jim skrajšali božične počitnice za tri dni in jim v vedenju zapisali »primerno«, kar je pomenilo plačati šolnino.⁸⁸

Ena od odmevnih stavk je bila leta 1912 na Hrvaškem. V Sušaku so bile 3. maja demonstracije, ker vlada ni dovolila javnih skupščin. Med demonstranti so bili tudi dijaki. Razgnali so jih žandarji in aretirali nekaj dijakov ter jih naznanili gimnazijskim ravnateljem in vladi v Zagrebu. Ker so ostali dijaki hoteli zaščititi aretirane, da bi ne bili izključeni, so zahtevali tudi za nearetirane dijake enake kazni, ker so enako krivi. Šolski nadzornik jim tega ni obljubil, zato so 11. maja delegati srednješolcev organizirali zborovanje in na njem proglasili stavko srednješolcev v Hrvaški, Slavoniji, Dalmaciji, Istri, Bosni in Hercegovini. 12. maja je tako nastopil generalni »štrajk«.⁸⁹

Stavkali so tudi študenti. Ker so imeli zelo slabe prostore, so študenti na vseučilišču v Pragi protestirali in zagrozili s stavko. Vendar so jim rektor in profesorji to odsvetovali in so tako poslali prosvetnemu ministrstvu resolucijo, v kateri so zahtevali primernejše prostore.⁹⁰

82 Stavka dijakov, *Učiteljski tovariš* 1909, (23. 4.), št. 17, str. 3.

83 Stavka dijakov v Sarajevu, *Učiteljski tovariš* 1909, (5. 11.), št. 45, str. 3.

84 Stavka šolskih otrok, *Učiteljski tovariš* 1910, (12. 8.), št. 32, str. 5.

85 Stavka šolarjev, *Učiteljski tovariš* 1911, (3. 2.), št. 5, str. 3.

86 Štrajk na hrvatski gimnaziji v Pazinu, *Učiteljski tovariš* 1913, (7. 3.), št. 10, str. 2.

87 Šolarska stavka na Slovaškem, *Učiteljski tovariš* 1913, (3. 1.), št. 1, str. 3.

88 Politični šolski štrajk, *Učiteljski tovariš* 1913, (7. 3.), št. 10, str. 2.

89 Generalni štrajk srednješolskih dijakov v vseh hrvatskih deželah, *Učiteljski tovariš* 1912, (15. 3.), št. 11, str. 3.

90 Češko vseučilišče v Pragi, *Učiteljski tovariš* 1906, str. 414.

Zaradi neprimernih prostorov so stavkali tudi slušatelji medicinske fakultete v Krakovu.⁹¹

Na vseučilišču v Lizboni je stavkalo kar 10.000 študentov. Senat je namreč kaznoval nekega študenta in sedem vodij demonstracij, ki so jih priredili v podporo študentu.⁹²

Prav tako zaradi premajhnih prostorov so začeli stavkati študenti medicine v Lvovu.⁹³

Leta 1908 so stavkali na zagrebškem vseučilišču. 400 študentov je zahtevalo svoja spričevala, da bi odšli na univerze v Prago, Dunaj in Gradec. Zasedli so vseučilišče in preprečevali predavanja.⁹⁴

Tega leta so na dunajski teološki fakulteti študenti zapustili predavanje profesorja Ernsta Commera, ker je imenoval profesorja Schnitzerja iz Münchna barbara. Senat je posredoval in profesor Commer je to besedo preklical, nakar so se predavanja nadaljevala.⁹⁵

V Rusiji so študenti nasprotovali okrožnici prosvetnega ministra, ki je omejevala avtonomijo visokih šol. Poročilo meseca oktobra opisuje, da je policija zasedla vseučilišče v Petrogradu, kjer veliko študentov ni prišlo na predavanja. V Moskvi je bil shod, ki se ga je udeležilo okrog 4000 študentov, kjer so sklenili organizirati »vseruski dijaški štrajk«, če minister te okrožnice ne umakne. Enak shod je bil tudi v Harkovu, kjer je bilo 2500 študentov.⁹⁶

Novembra istega leta je med novicami tudi ta, da so iz Petrograda sporočili, da je stavka ruskih vseučilišč končana.⁹⁷ Vendar je bila ta novica prezgodnja. Minister okrožnice ni preklical, zato so se stavke na univerzah v Rusiji nadaljevale še v letu 1911, ko so zapisali: »Dijaštvo dela takozvano kemično resistenco s tem, da z raznimi kemičnimi sredstvi okužuje zrak v dvoranah za predavanja in se ta zaradi tega ne morejo vršiti. Štrajku se je pridružila tudi montanistična akademija.« Več študentov je bilo aretiranih in policija je v Moskvi vdrla na univerzo. Tudi profesorji so zapustili univerzo, ker ni bilo mogoče poučevati.⁹⁸

V isti številki je Učiteljski tovariš poročal o pravi revoluciji v Rusiji, ko so aretirani tako študenti kot profesorji, na vseučiliščih pa je policija. V listu Novoje vremena je izšel tudi članek, ki pravi, da je »dijaški štrajk samo predigra splošni revoluciji, ki mora počiti v kratkem.«⁹⁹

Tudi leta 1912 je skupina peterburških dijakov pričela akcijo, da bi ob obletnici kijeviskih dijaških nemirov vsi ruski študenti uprizorili generalno stavko.¹⁰⁰

91 Dijaški štrajk, *Učiteljski tovariš* 1907, str. 236.

92 Štrajk vseučiliških dijakov, *Učiteljski tovariš* 1907, str. 198.

93 Štrajk na vseučilišču, *Učiteljski tovariš* 1908, (13. 11.), št. 46, str. 5.

94 Štrajk vseučiliščnikov v Zagrebu, *Učiteljski tovariš* 1908, (8. 5.), št. 19, str. 4.

95 Štrajk bogoslovcev, *Učiteljski tovariš* 1908, (6. 3.), št. 10, str. 4.

96 Dijaško gibanje na Ruskem, *Učiteljski tovariš* 1908, (9. 10.), št. 41, str. 4.

97 Ruska dijaška stavka, *Učiteljski tovariš* 1908, (6. 11.), št. 45, str. 5.

98 Rusko šolstvo, *Učiteljski tovariš* 1911, (3. 3.), št. 9, str. 2.

99 Revolucija na Ruskem grozi že zopet, *Učiteljski tovariš* 1911, (3. 3.), št. 9, str. 3.

100 Generalna stavka ruskih dijakov, *Učiteljski tovariš* 1912, (19. 4.), št. 16, str. 3.

V letu 1908 je bilo precej študentovskih stavk v zvezi z afero Wahrmund. Ludwig Wahrmund je bil profesor cerkvenega prava na univerzi v Innsbrucku in izdal knjigo svojih predavanj. Prevedena je bila tudi v slovenščino z naslovom Katoliško svetovno naziranje in svobodna znanost, v kateri nastopa proti katoliški cerkvi. V Avstriji je sprožila številne proteste, češ da žali vernike in zahteve, da se profesorja odpusti. V Učiteljskem tovarišu je poročilo o stavkah študentov na univerzah v Pragi, Brnu in Dunaju. Sklep je bil: »Odbor svobodomiselnega dijaštva je sklenil resolucijo, v kateri izreka vladi in devetorici nemških strank nezaupnico zaradi njih postopanja v aferi Wahrmund.«¹⁰¹

Ob koncu junija je Učiteljski tovariš objavil: »Vseučiliški štrajk je končan. Prof. Wahrmund je imenovan na nemško vseučilišče v Pragi. Klerikalci so uprizorili silno gonjo, sedaj so jo dobili po nosu. Vse po zasluženju!«¹⁰²

Leta 1909 so poročali, da so stavkali študenti na dunajski univerzi zaradi pomanjkanja prostora v fizikalnem in kemijskem institutu. Profesorji so se zavzeli za odpravo stavke in obiskali ministra za javna dela. Ta jim je obljubil, da bo ukrenil vse, da se ugotovi študentom. Stavka je bila nato končana.¹⁰³

Leta 1910 je stavkalo 50 semeniščnikov v Sremskih Karlovcih zaradi slabe hrane¹⁰⁴, študenti tehnične fakultete v Beogradu pa zaradi profesorja. Profesor Svetozar Zorić je bil nepriljubljen, zato so študenti zahtevali od akademskega senata naj ga odpusti in nadomesti s prejšnjim Jocom Stankovićem. Ker jim tega niso izpolnili, so začeli stavkati.¹⁰⁵

Leta 1913 pa so stavkali na gozdarski akademiji v Zagrebu, ker je profesor Dragutin Hirc prišel na akademijo na nelegalen način.¹⁰⁶

Na Dunaju so študenti eksportne akademije že dalj časa zahtevali, naj akademija postane trgovska univerza. Ker se jim to ni ugodilo, so pričeli leta 1913 stavkati v zimskem semestru. Stavke se je udeležilo okrog 800 študentov.¹⁰⁷

Tudi na češki medicinski fakulteti v Pragi so študenti sklenili stavkati, ker niso dobili boljših prostorov.¹⁰⁸

Češki študenti so sklenili prirediti demonstracijsko stavko v podporo drugi češki univerzi v Brnu. Pozvali so tudi vse slovanske študente na avstrijskih visokih šolah, da se stavki pridružijo.¹⁰⁹

4. novembra 1913 so slušatelji praške umetniške akademije imeli zborovanje, na katerem so sklenili, da se bodo pridružili stavki študentom umetniške akade-

101 Wahrmundova afera in štrajk na nemških visokih šolah, *Učiteljski tovariš* 1908, (12. 6.), št. 24, str. 4.

102 Vseučiliški štrajk je končan, *Učiteljski tovariš* 1908, (26. 6.), št. 26, str. 3.

103 Stavka na dunajskem vseučilišču, *Učiteljski tovariš* 1909, (12. 11.), št. 46, str. 3.

104 Štrajk v semenišču, *Učiteljski tovariš* 1910, (18. 3.), št. 11, str. 6.

105 Stavka na belgrajskem vseučilišču, *Učiteljski tovariš* 1910, (25. 3.), št. 12, str. 6.

106 Stavka na gozdarski akademiji, *Učiteljski tovariš* 1913, (21. 11.), št. 47, str. 4.

107 Dijaki eksportne akademije štrajkajo, *Učiteljski tovariš* 1913, (7. 2.), št. 6, str. 4.

108 Štrajk na češki medicinski fakulteti v Pragi, *Učiteljski tovariš* 1913, (9. 5.), št. 19, str. 5.

109 Za drugo češko univerzo v Brnu, *Učiteljski tovariš* 1913, (7. 11.), št. 45, str. 4.

mije na Dunaju. Stavkali bodo en teden. Slušatelji dunajske akademije so namreč stavkali, ker ni bil imenovan za profesorja arhitekture Jože Plečnik. Profesorski zbor akademije ga je namreč večkrat predlagal, a vlada je njihov predlog zavrnila. Imenovali so profesorja Bauerja. Plečnik je dunajskim študentom brzojavno sporočil, naj se »uklonijo akademičnim oblastim.«¹¹⁰

14. novembra 1913 je Učiteljski tovariš objavil daljši članek o študentskih stavkah. 7. novembra so priredili češki tehniki v Pragi demonstracije zaradi slabih prostorov. Po zborovanju so šli pred tehniko, kjer je prišlo do ostrih spopadov. Nastopila je policija, študenti pa so nanje metali žarnice, zapahe, gobe in druge predmete. Več jih je bilo ranjenih in trije aretirani.

7. novembra so na dunajskih visokih šolah pozvali na splošno stavko vseh visokošolcev, ker vlada ne upošteva visokošolskih interesov. Naslednji dan so izvedli demonstracijski pohod v podporo stavki študentov umetniške akademije. Pohoda se je udeležilo 1500 študentov. Tudi v tem članku je bila omenjena manifestacija čeških študentov za ustanovitev univerze v Brnu. Rektor vseučilišča v Pragi je demonstrante nagovoril in jim obljubil, da bodo upoštevali njihove zahteve.

Na krakovski umetniški akademiji so 8. novembra pričeli tridnevno stavko na poziv dunajskih kolegov.¹¹¹

Leta 1914 so stavkali študenti stomatologije v Berlinu in Leipzigu, ker je pruska vlada odbila zobozdravnikom pravico, da bi dobili naziv doktorja medicine.¹¹²

12. marca 1914 pa so študenti živinozdravniške visoke šole na Dunaju sklenili, da bodo stavkali. Zahtevajo ukinitve tečajev za kovaške mojstre, rektorjev odstop in novo poslopje te visoke šole.¹¹³

Leta 1917 je Učiteljski tovariš poročal o nemirih na visoki šoli v Varšavi. Študenti se upirajo vseučiliški oblasti, nekaj so jih aretirali. Zato so uprizorili stavko, ki so se ji pridružili tudi študenti drugih šol. Nemški generalni gubernator je zato zaprl za nedoločen čas obe vseučilišči.¹¹⁴

Stavke staršev

Naši pedagoški listi so nekajkrat poročali tudi o stavki staršev. Že leta 1897 je Učiteljski tovariš objavil zapis, da v nekaterih gorskih deželah duhovniki ščuvajo starše naj ne pošiljajo otrok v šolo, kjer uče liberalni učitelji. Če se bo taka stavka izvedla, bo vlada verjetno vsaj v gorskih deželah odpustila liberalne učitelje.¹¹⁵

110 Afera prof. Plečnik–Bauer, *Učiteljski tovariš* 1913, (7. 11.), št. 45, str. 4.

111 Stavka na avstrijskih visokih šolah, *Učiteljski tovariš* 1913, (14. 11.), št. 46, str. 2-3.

112 Stavka zobozdravniških dijakov, *Učiteljski tovariš* 1914, (23. 1.), št. 4, str. 6.

113 Dijaško gibanje, *Učiteljski tovariš* 1914, (20. 3.), št. 12, str. 3.

114 Kratka slava varšavske visoke šole, *Učiteljski tovariš* 1917, (13. 7.), št. 14, str. 4.

115 Šolski štrajk, *Učiteljski tovariš* 1897, str. 114–115.

Leta 1908 se je začelo poročilo tako: »Ne samo pri nas, ampak tudi drugje trpijo Slovani najgroznejšo, najnekulturnejšo ter za našo državo in ošabno nemštvo najsrამotnejšo bolečino: Ne dajo jim šol za deco.« Na Dunaju je veliko Čehov, ki ne najdejo šole za svoje otroke, zasebna šola Komenskega pa sprejme malo otrok. V opavskem predmestju Ervenci se Čehi že dolgo bore za svoje pravice. 13. avgusta so starši imeli shod, na katerem so proglasili, da otrok ne bodo več pošiljali v nemške šole pa tudi v zasebne ne. Zahtevali so učitelje in šolo z javnega denarja. Pri stavki bodo vztrajali še tudi naslednje šolsko leto, dokler ne dosežejo pravice. Dopisnik je na koncu dodal: »Ravno tako bi bilo dobro pri nas!«¹¹⁶

Tudi novembra istega leta je bilo poročilo, da za 500.000 Čehov na Dunaju ni niti ene šole. Za sprejem v šolo društva Komensky se je oglasilo 5000 otrok, sprejeli pa so jih le 57. Zastopništvo staršev se je šlo pritožiti ministrstvu in zapretilo s šolsko stavko.¹¹⁷

Leta 1913 so poljski starši v Moravskih Orlicah sklenili, da od 20. februarja otrok ne bodo več pošiljali v šolo. S stavko hočejo občino prisiliti, da prevzame zasebno ljudsko šolo.¹¹⁸

Leta 1915 je Slovenski učitelj med Raznoterostmi objavil: »V milanskem predmestju Binasco so sklenili socialisti, da se verouk odpravi iz šol. Starši so odgovorili na ta ukrep s tem, da so poslali svoje otroke v samostanske šole. V javnih šolah je ostalo samo 75 otrok.«¹¹⁹

Pedagoško časopisje o splošnih in drugih stavkah

Naši pedagoški listi so objavljali tudi poročila o stavkah drugih poklicev. Leta 1905 je Učiteljski tovariš poročal: »Francoski listi poročajo o shodih, kjer so sklepali, da stopi po sprejetju zakona za ločitev cerkve od države kat. duhovščina na Francoskem v štrajk ter ne bo izvrševala nikakih funkcij!«¹²⁰

Leta 1906 je organizacija zdravnikov v Spodnji Avstriji zagrozila s stavko, ker jim deželni odbor ni dovolil zvišati tarife, ki je že sto let ista. Na koncu je poročevalec zapisal: »Ako zdravniki, zakaj ne učiteljstvo?«¹²¹

Leta 1908 je Učiteljski tovariš maja poročal o nameravani stavki kmetov na Ogrskem. Tam so socialni demokrati ob žetvi nameravali uprizoriti stavko poljskih delavcev, če ne bodo do takrat izpeljali »načrt volilne reforme pred zbornico.«¹²²

Junija je spet poročal, da so ogrski kmetje imeli kongres, ki se ga je udeležilo 963 delegatov. Sklenili so, da bodo pripravili enodnevno stavko, če ne bo do jeseni predložen načrt o splošni volilni pravici.¹²³

116 Šolska mizerija za Slovane, *Učiteljski tovariš* 1908, (25. 9.), št. 39, str. 4.

117 Za 500.000 dunajskih Čehov ni niti ene šole, *Učiteljski tovariš* 1908, (20. 11.), št. 47, str. 5.

118 Šolska stavka, *Učiteljski tovariš* 1913, (14. 2.), št. 7, str. 4.

119 Šolski štrajk, *Slovenski učitelj* 1915, str. 48.

120 Francoska duhovščina v štrajku, *Učiteljski tovariš* 1905, str. 233.

121 Štrajk zdravnikov, *Učiteljski tovariš* 1906, str. 73.

122 Štrajk poljskih delavcev na Ogrskem, *Učiteljski tovariš* 1908, (8. 5.), št. 19, str. 5.

123 Ogrski kmetje za splošno volilno pravico, *Učiteljski tovariš* 1908, (19. 6.), št. 25, str. 4.

Istega leta pa so stavkali izvoščki v Innsbrucku, »ker magistrat ne pusti zvišati fijakerskega tarifa.«¹²⁴

Nekaj je bilo tudi poročil o delavskih stawkah. Leta 1907 so poljski socialni demokrati zborovali v Lvovu, kjer so govorili o »splošni, enaki, direktni in tajni volilni pravici za deželne zборе. Sklenili so, da bodo, če se ta pravica ne uveljavi, pričeli »splošni štrajk.«¹²⁵

O stawkah na železnica in tiskarni v Turčiji je poročilo iz pariškega lista Humanité pod naslovom Socializem na Turškem.¹²⁶

Istega leta je bilo zanimivo poročilo: »V Terniju je bil štrajk, vsled katerega je bilo odpuščenih mnogo delavcev. Da bi pri vladi dosegli milost, naročili so si radikalci 55 učencev iz Ternija v Kim, kjer so otroci marširali glasno jokajoč pred demonstranti.«¹²⁷

Po varšavskem listu Varšavski Dnevnik je v rubriki Raznoterosti poročilo o začetkih ruske revolucije. Začelo se je v pribaltiških deželah s plenjenjem bank, atentati in napadi na vlake ter se širilo proti vzhodu vse do Črnega morja. Članek nato omenja, da je bila prva delavska stavka v Varšavi, stavkali pa so kočijaži.¹²⁸

Bila so tudi poročila o splošnih stawkah. Ena je bila izvedena na Švedskem, med katero so prepovedali alkohol. Uspeh, ki so ga dosegli je spodbudil zvezo švedskih abstinenčnih društev, da izvede ljudsko glasovanje o splošni prepovedi alkohola na Švedskem.¹²⁹

Trgovinsko ministrstvo v Avstriji je leta 1908 objavilo statistično poročilo o stawkah v letu 1906. Bilo jih je 1.083 na 6.049 obratih z 276.424 delavci. Največ jih je bilo v rudarstvu, nato v tekstilni industriji, tovarnah za predelovanje kovin in stavbeni stroki. Stavka je povprečno trajala 17 dni. Vzroki so bili nezadovoljstvo z mezdo in delavnim časom.¹³⁰

O stawkah v Avstriji je bilo leta 1910 objavljeno še eno poročilo. Zaradi delavskih stawk med letoma 1899 in 1908 je bilo izgubljenih okrog 12 in pol milijona delovnih dni. Delavstvo pa je pri 20 % stawk doseglo popolno, pri 40 % pa le delen uspeh.¹³¹

Leta 1913 je omenjena generalna stavka v Belgiji. Ta naj bi povzročila »neizmerno škodo«. Stavkalo naj bi okrog pol milijona ljudi, zato bodo morali opustiti mnogo plavžev in ugasniti peči v steklarnah.¹³²

124 Fijakerji štrajkajo, *Učiteljski tovariš* 1908, (19. 6.), št. 25, str. 5.

125 Poljski socialni demokrati, *Učiteljski tovariš* 1907, str. 415.

126 Socializem na Turškem, *Učiteljski tovariš* 1908, (9. 10.), št. 41, str. 1–2.

127 Demonstracije otrok, *Popotnik* 1907, str. 222.

128 Kje se je pričela ruska revolucija? *Učiteljski tovariš* 1907, str. 554.

129 Abstinenčno gibanje na Švedskem, *Učiteljski tovariš* 1910, (11. 2.), št. 6, str. 3.

130 Štrajki v Avstriji leta 1906, *Učiteljski tovariš* 1908, (10. 1.), št. 2, str. 5.

131 Stavke v Avstriji, *Učiteljski tovariš* 1910, (3. 6.), št. 22, str. 6.

132 Generalni štrajk ..., *Učiteljski tovariš* 1913, (18. 4.), št. 16, str. 3.

Sklep

Poročila o stavkah so bila navadno zelo kratka, včasih jim je bil dodan komentar dopisnika, ki je primerjal tuje razmere z domačimi. So pa stavke omenjali v nekaterih člankih in poročilih o delu učiteljske organizacije. Večkrat so z njo tudi samo zagrozili.

Učitelji so v tem obdobju največkrat stavkali zaradi slabih plač in draginjskih doklad, v enem primeru zato, ker so hoteli razpustiti učiteljsko društvo, v enem pa zato, ker so jim nastavili nesposobnega pisarja. S stavko so zagrozili, če ne bo ločena cerkvena in učiteljska služba, ko pa je bilo to sprejeto, so pa stavkali duhovniki.

Aktivnejši pri stavkah so bili dijaki in študenti. Ti so včasih stavkali zaradi prestrogih profesorjev, v Kopru italijanski dijaki tudi zato, ker profesorji niso dovolj obvladali italijanščine.

Zanimiva je bila stavka dijakov v Ljubljani leta 1914, ker v šolah niso praznovali petstoletnice ustoličenja zadnjega koroškega vojvode, na Hrvaškem pa leta 1912 zato, ker so aretirali nekaj dijakov, ki so protestirali. Veliko so pisali o stavki v Poznanju, kjer so dijaki ob podpori staršev stavkali proti pouku verouka v nemščini. Zahtevali so pouk v poljščini, pridružili pa so se jim tudi Čehi in Slovaki, ki so zahtevali šole v svojem jeziku.

Dijaki so včasih stavkali tudi zaradi slabih prostorov v šoli. Starši so zagrozili s stavko v Celju, ker so zahtevali novo poslopje, v Selah na Koroškem pa zaradi učitelja, ki je otroke pretepal. V tujini so se starši pridružili stavkam učencev in niso pošiljali otrok v nemške šole in jih zahtevali v svojem jeziku.

Študenti so stavkali zaradi slabih učnih prostorov, v semenišču tudi zaradi slabe hrane. Stavkali so tudi zaradi omejevanja avtonomije visokih šol, zahtevali ustanovitve univerze v Brnu, na Dunaju pa, ker na umetniški akademiji ni bil imenovan profesor Jože Plečnik.

Oblasti so različno reagirale na dijaške in študentske stavke. Dijake so kaznovali z grajami, slabim redom iz vedenja, skrajšanimi počitnicami, včasih so jih z ulice na silo strpali v razrede in jih zaklenili. Staršem so izrekli denarne kazni, v najslabšem primeru so starše in dijake tudi aretirali. Pri študentskih stavkah v Rusiji je prišlo tudi do spopadov s policijo.

Zdravniki so stavkali zaradi prenizkih honorarjev in zahtevali zvišanje tarife. Kmetje so s stavko zahtevali splošno volilno pravico, prav tako delavci, ki so zahtevali poleg tega višje mezde in krajši delovni čas.

Zapisi o stavkah nam kažejo, da so učitelji boljše pogoje za svoje delo tudi v preteklosti povezovali s položajem, ki so ga dosegli zdravniki, kar poudarja že omenjeni naslov »Ako zdravniki, zakaj ne učiteljstvo?«

Viri in literatura

Viri

Učiteljski tovariš 1861–1918

Popotnik 1880–1918

Slovenski učitelj 1899–1918

Domače ognjišče 1907–1914

Povzetek

Naši pedagoški časopisi Učiteljski tovariš, Popotnik, Slovenski učitelj in Domače ognjišče so do leta 1918 stavke pogosto omenjali. Prvič so bile omenjene leta 1895. Največkrat so bili to krajši zapisi v rubrikah Raznoterosti in Novice. Stavke so bile ponekod le zagrožene, redkeje pa izvedene. Bile so učiteljske, dijaške, študentske, starševske in stavke drugih poklicev.

V naših krajih je bila prva učiteljska stavka na učiteljišču v Kopru, kjer so zaradi slabih plač stavkali slovenski in italijanski učitelji. Bilo pa je več dijaških. V Kopru so zaradi nevzdržnih razmer stavkali tudi dijaki. Več pozornosti so listi posvetili stavki dijakov mariborskega učiteljišča, ki so zahtevali odhod profesorja Gabrijela Majcna in pa stavki v Črnem vrhu nad Idrijo. Tam so člani krajevnega šolskega sveta otroke spodili domov in zaklenili šolo, ker je bil njihov učitelj kazensko premeščen. Zanimiva je bila tudi dijaška stavka v Ljubljani leta 1914. Stavkali so zato, ker v šolah niso praznovali petstoletnico ustoličenja zadnjega koroškega vojvode. Uspešna je bila stavka staršev v Selah na Koroškem, ki niso poslali otrok v šolo, kjer je učitelj pretepal učence. Tudi staršem v Celju, ki so zagrozili s stavko zaradi slabih razmer v slovenski šoli, so obljubili novo šolsko stavbo.

Učiteljske stavke v tujini so bile največkrat zaradi slabih plač, dijaške in študentske pa zaradi slabih učnih prostorov, prestrogih profesorjev in omejevanja avtonomije visokih šol. Naši listi so posvetili več pozornosti dijaški stavki v Zagrebu, kjer so zaradi udeležbe na shodu aretirali več dijakov. Večkrat so pisali tudi o stavki staršev in učencev v Poznanju, ki so se uprli nemškemu pouku v verouku, vendar niso uspeli.

Zanimiva je bila tudi stavka študentov dunajske umetniške akademije, ki so stavkali zato, ker niso sprejeli profesorja Jožeta Plečnika.

Zdravniki so stavkali zaradi prenizkih honorarjev, delavci pa zaradi prenizkih mezd in zahtevali krajši delovni čas.

Oblasti so na stavke različno reagirale. Dijaki so dobili graje, slab red iz vedenja, krajše počitnice, včasih so bili tudi izključeni. Možno pa so bile tudi aretacije, denarne kazni staršev, ponekod so dijake tudi s silo spravili s cest v razrede in šolo zaklenili. Študentske stavke so se ponekod končale tudi s posredovanjem policije in aretacijami.